

Förskolan, forskningen och sanningen

I arbetet med ett bokprojekt, *Att följa sitt hjärta – i jantelagens Sverige*, har jag haft anledning att titta närmare på forskningen om förskolan. Här är en kort sammanfattning av vad jag funnit.

Jag menar att det finns två osanna myter som snedvrider hela den svenska familjepolitiska debatten.

Myt 1: Svensk förskola är bäst i världen.

Denna myt torgförs regelbundet av den svenska regeringen.

Myt 2: Att det finns starkt vetenskapligt stöd för att förskolan främjar barns hälsa och utveckling bättre än omsorg i hemmet. Detta är budskapet på Folkhälsoinstitutets webbsida *Förskola – hälsoeffekter*.

Efter några timmar på nätet, och möjligen efter att ha spenderat några hundralappar för att köpa och ladda ner vetenskapliga artiklar, kan vem som helst bekräfta för sig själv att ingen av dessa två myter är sanna. Svenska förskolor är inte bäst i världen för barn under tre års ålder. Förskolor främjar vare sig hälsa eller utveckling hos barn bättre än omsorg i hemmet för barn under tre års ålder.

Därmed inte sagt att förskolor är skadliga, men inte heller att de är idealiska för så små barn. Möjligtvis kan man säga att svenska förskolor hör till de bästa i världen för barn över tre års ålder. Man kan också säga att det finns visst vetenskapligt stöd för att en förskola av hög kvalitet främjar utveckling hos barn över tre år. Men under tre års ålder talar det mesta för, att även den bästa förskola är ett något sämre alternativ jämfört med friska föräldrar som själva tar hand om sina barn.

Folkhälsoinstitutets webbsida, *Förskola – hälsoeffekter*, används regelbundet i den politiska debatten bl.a. av förskoleministern och nu senast i en artikel i tidskriften *Ordfront* om Föräldraprotesterna. Slutsatserna på *Förskola – hälsoeffekter* är rejält tendentiösa. Man frågar sig varför svenska folket ges felaktig information av statens institutioner, som är finansierade med skattemedel?

Trots ihärdiga påståttningar från min sida under våren har Folkhälsoinstitutet bara infört marginella förändringar på denna webbsida. De förändringar som gjorts visar dock att man inte är säker på sin sak.

Låt mig visa varför dessa två myter är osanna.

Myten om den svenska förskolans överlägsna kvalitet

Sverige har vare sig regler eller rekommendationer för gruppstorlek eller personaltätthet i förskolan, vilket är två avgörande faktorer för kvalitet. Krav respektive rekommendationer för bl.a. personaltätthet i förskolan finns däremot i både Storbritannien och i USA.

I den brittiska regeringens informationsbroschyr, *Full day care – national standards for under 8s day care and childminding* (1), framgår tydligt de krav som ställs på bland annat förskolor. Den personaltätthet som krävs för ettåringar är 3:1, alltså högst tre barn per vuxen. För tvååringar krävs 4:1, alltså högst fyra barn per vuxen. Få svenska förskolor kan ståta med en sådan personaltätthet, en personaltätthet som idag är ett krav i Storbritannien.

För treåringar och äldre krävs 8:1, alltså högst åtta barn per vuxen. Där kan Sverige framgångsrikt konkurrera.

Den svenska förskolan har enligt Skolverket en genomsnittlig personaltäthet på 5,4:1, alltså 5,4 barn per vuxen, utslaget över alla åldrar. Men när det gäller personaltätheten för barn under tre år, den känsligaste åldern, så har Storbritannien både klarare regler och bättre kvalitet.

Amerikansk barnomsorg förtalas ofta i Sverige. Men bilden är splittrad. På nationell nivå i USA finns rekommendationer. Alla delstater följer dock inte dessa. Men ett fåtal har gjort dessa rekommendationer till lag och därmed lyft sig rejält över den svenska nivån för barn under tre år. Rekommendationerna handlar inte bara om personaltäthet utan även om gruppstorlek.

National Health and Safety Performance Standards: Guidelines for Out-of-Home Child Care Programs (2) ger följande rekommendationer för barnomsorg utanför hemmet:

0-24 månader, 3:1, högst tre barn per vuxen, högst 6 barn i gruppen.

25-30 månader, 4:1, högst fyra barn per vuxen, högst 8 barn i gruppen.

31-35 månader, 5:1, högst fem barn per vuxen, högst 10 barn i gruppen.

3 åringar, 7:1, högst sju barn per vuxen, högst 14 barn i gruppen

4-5 åringar, 8:1 högst åtta barn per vuxen, högst 16 barn i gruppen.

Vissa delstater i USA sätter alltså, via lag, stopp för mer än 6 eller 8 barn i en grupp med 1–2 åringar. I Sverige har vi typiskt 12–14 barn i småbarnsgrupperna och i vissa fall ända upp till 17 barn.

Det som gör att USA och Storbritannien har så hårda rekommendationer respektive krav för förskolan för barn under tre år, är att man är medveten om de små barnens stora känslighet. Stress i denna ålder kan ge kronisk överkänslighet för stress ända upp i vuxen ålder, enligt nya neurobiologiska rön (3). Någon sådan medvetenhet verkar inte finnas hos svenska beslutsfattare, trots att svensk expertis känner till den.

Som barnpsykiatern Magnus Kihlbom påpekar i skriften *Om små barns behov och utveckling* utgiven av Myndigheten För Skolutveckling, så är *Läroplan för förskolan* inte tillämplig på ettåringar eftersom de har helt andra behov än femåringar.

Tilläggas bör att de amerikanska rekommendationerna för förskolan, liksom de brittiska reglerna, ställer höga krav på utbildning hos de vuxna som arbetar i förskolan. I detta avseende föreligger ingen nämnvärd skillnad jämfört med Sverige.

Många signaler tyder på att den svenska förskolan har för stora grupper och för lite personal för att kunna ge en rimlig arbetssituation. I en undersökning gjord i Kommunalarbetaren nr 15, 2004 berättar barnskötare vad de anser om kvaliteten i den svenska förskolan. De flesta av de tillfrågade ville inte ha sina egna barn i sin egen förskola. De kände inte att de hinner med jobbet utan stress och skulle inte rekommendera sin dotter, son eller vän att börja jobba i denna förskola. De berättar också att *Läroplan för förskolan* inte alltid är genomförbar i dagens stora barngrupper. (4)

I en statlig utredning om arbetsmiljö som nyligen kommit ut, där även förskolan granskats, konstateras att olycksfallen i förskolan ökat och att en orsak till detta är för stora barngrupper och för lite personal. (5)

Flera undersökningar pekar på buller som ett allvarligt hälsoproblem i många svenska förskolor. Det leder till ökad stress för både barn och personal, vilket också kan leda till tinnitus. (6)

OECD påpekar i sin rapport om förskolan i Sverige, *Starting Strong: Early Childhood Education and Care*, att kvaliteten på förskolan i Sverige har försämrats under 90-talet i vissa kommuner där personaltätheten har minskat. (7)

Men det räcker inte med strukturella faktorer som gruppstorlek och personaltäthet för att garantera kvaliteten i förskolan. Också personalens lyhördhet spelar in, något som den amerikanske forskaren Michael E. Lamb kallar ”dynamiska faktorer” (8). Välutbildad förskolepersonal som trivs i en stressfri miljö med hög personaltäthet i små grupper har förstås större möjlighet att ge de små barnen det gensvar de behöver.

Men inte heller här finns några tecken på att Sverige skulle nå en hög kvalitet. Förutom vad som nämnts ovan från Kommunalarbetarens undersökning så finns hos förskolepersonal en stor andel långtidssjukskrivningar.

Den svenska förskolan är alltså inte världsbäst. Men även om den vore det så gör bristerna i kvaliteten idag att det finns förskolor i Sverige som inte är en idealisk miljö vare sig för barn eller personal. Detta gäller i synnerhet för barn under tre års ålder.

Myten om att förskolan generellt befrämjar barnens hälsa och utveckling

Låt oss gå tillbaka till USA och Storbritannien. Där har de största undersökningarna om förskolans effekter på barns utveckling gjorts.

Den nya välgjorda amerikanska NICHD-studien tillsammans med de brittiska FCCC- och EPPE-studierna är gjorda på sammanlagt 5000 barn. I dessa finns både bättre och sämre förskolor än de svenska. Läser man noga i NICHD-rapporten så ser man dock att den genomsnittliga personaltätheten på de undersökta förskolorna för barn yngre än 3 år ligger i nivå med det svenska genomsnittet. Dessutom är ca 13% av de undersökta förskolorna i NICHD-studien i nivå med de ovan nämnda amerikanska rekommendationerna, vilket innebär en högre kvalitet än i Sverige (9).

En utmärkt sammanfattning av dessa tre stora nygjorda studier finns att läsa i två artiklar i den brittiska vänsterliberala dagstidningen *The Guardian* den 8 juli 2004 (10). Där yttrar sig tre forskare från var och en av dem, professor Edward Melhuish från EPPE, professor Jay Belsky från NICHD och Penelope Leach från FCCC (11). Samtliga tre experter/kommentatorer är eniga om att förskola för barn under tre år inte är idealiskt, en omsorgsform som kan leda till något ökade observerbara beteendeproblem för vissa barn, även på förskolor av högsta kvalitet. En kvalitet som vi har sett är högre än det svenska genomsnittet.

De ökade beteendeproblemen består enligt Leach av något sämre social utveckling och sämre förmåga att hantera sina känslor. Enligt Belsky består de bland annat av ökad aggressivitet, sämre förmåga att umgås med andra och större ohörsamhet. Enligt Melhuish består de av störande uppträdande, antisocialt beteende, sämre samarbetsförmåga och mindre vilja att följa regler.

Det ska poängteras att skillnaderna är små och att de inte uppträder hos alla barn. Men de är ändå signifikanta förändringar som uppstår vid mer än 12-20 timmar per veckas vistelse i förskolan före tre års ålder.

NICHD-studien visar att dessa beteendeproblem uppstår oavsett kvaliteten på förskolan. EPPE-studien säger att de visserligen minskar något med ökande kvalitet men att inte ens den bästa förskolan helt kan eliminera dem. Allt enligt *The Guardians* artikel.

Den som vill läsa vidare kan hitta en vetenskaplig artikel på nätet från *American Educational Journal* (12), som berättar om de senaste rönen från NICHD-studien. Artikeln sammanfattar studien och handlar sedan om hur det gick för barnen i den när de började skolan.

Hos de nio år gamla barnen har beteendeproblemen jämnat ut sig, i huvudsak genom att hemmabarnen tuffat till sig. Däremot visade det sig att de barn som tillbringat många timmar på

förskola före 4.5 års ålder hade något sämre social förmåga och något sämre arbetsvanor i nioårsåldern än de som varit kortare tid - eller inte alls - på förskola före den åldern.

Visserligen har barnen som gått på förskola av den högsta kvaliteten utvecklats lite bättre kognitivt än hemmabarnen. Penelope Leach frågar sig dock om detta är önskvärt eftersom beteendeproblem är svårare att komma till rätta med än att vara aningen efter inlärningsmässigt.

Studierna bakom Folkhälsoinstitutets hemsida, *Förskola – hälsoeffekter.*

Man kan då fråga sig vad Folkhälsoinstitutet bygger sin tes – presenterad på institutets webbplats – på att ”det vetenskapliga stödet för att förskola främjar barns utveckling och hälsa således är starkt”.

Den som gör sig omaknet att sätta sig in i de studier som institutet bygger sitt påstående på, inser snabbt att det är svagt underbyggt. För barn under tre års ålder är det inte underbyggt alls. (13)

För det första kan man konstatera att det finns en hel del kända hälsoproblem med förskola som ökade infektioner, olycksfall och tinnitus. Så påståendet om att verksamheten främjar barnens hälsa kan avfärdas direkt. (3), (5)

Nästa fråga handlar då om ifall förskolan ”främjar barns utveckling”.

Utifrån EPPE-studien ovan på 3000 brittiska barn så framkommer att barns utveckling främjas av 3-4 timmar om dagen på förskola från tre års ålder. Under tre års ålder, och i synnerhet under två års ålder, finns de nämnda ökade beteendeproblemen enligt *The Guardians* artikel ovan.

EPPE-studien visar också att vistelse på förskola mer än 3-4 timmar om dagen inte ger ytterligare utveckling. Jag har inte hittat något som säger att 10-timmar om dagen i barngrupper på 26 barn skulle vara den idealiska miljön, ens för en 4-5 åring.

Låt mig gå igenom de av Folkhälsoinstitutet refererade källorna en efter en.

Zoritch 2000 (14): I denna studie har forskarna uteslutande studerat socialt utsatta grupper i USA som dessutom fått ett direkt stöd till familjen i form av handledning. Ett sådant familjestöd beskrivs i Folkhälsoinstitutets skrift *Nya verktyg för föräldrar* som ”mycket effektivt med en stark vetenskaplig förankring”.

Det låter rimligt utifrån utvecklingspsykologins anknytningsteori. Men detta har inte med förskola att göra.

Det framgår i Zoritch-studiens sammanfattning att man inte utrett vilken intervention, förskola eller föräldrastöd, som haft den avgörande effekten. Därmed säger denna studie inget om förskolans effekter under svenska förhållanden, vilket Folkhälsoinstitutet erkänner om än i försiktiga ordalag.

EPPE (15): I denna studie framgår enligt *The Guardians* artikel ovan att många timmar på förskola före tre års ålder, och i synnerhet före två års ålder, har ett samband med fler anti-sociala beteenden vid tre års ålder. Inte ens de bästa förskolorna kan helt eliminera detta.

Professor Edward Melhuish, som är en av forskarna bakom studien, säger i artikeln att risken finns vid 20-25 timmars vistelse på förskola i veckan eller mer. Melhuish är Storbritanniens kanske mest respekterade forskare på området och har även lett utvärderingen av brittiska regeringens förskoleprogram SureStart.

Broberg (16): Denna studie handlar om en liten grupp om 146 barn som var hemma åtminstone till 16-19 månaders ålder. Men framförallt rekryterades barnen till studien 1982 och 1983, en tid när svensk barnomsorg höll en klart högre personaltäthet och mindre gruppstorlek än idag.

Det är alltså inte alls säkert att samma studie, gjord idag, skulle uppvisa samma goda kognitiva resultat. Slutligen har studien överhuvudtaget inte undersökt eventuella beteendeproblem.

Andersson (17): Denna ofta refererade studie är också gjord på en liten grupp, drygt 100 barn, även den vid en tidpunkt när svensk förskola höll en väsentligt högre personaltäthet och mindre gruppstorlek än idag.

Dess relevans idag kan därmed ifrågasättas bara utifrån detta. Dessutom har dess mest framträdande slutsats, att förskola före ett års ålder skulle ge bättre resultat, vare sig kunnat verifieras eller förklaras. Resultatet motsägs dessutom av flera andra studier. Inte heller den svenska regeringen tror uppenbarligen på den. Varför skulle vi då ha 13-16 månaders föräldraledighet?

Love 2003 (18): Detta är en sammanställning av tre studier i form av en artikel i den vetenskapliga tidskriften *Child Development*. Den första ingående australiensiska studien visar på ökade beteendeproblem.

Siffran från Folkhälsoinstitutets webbsida, att en personaltäthet på 10 anställda per 100 barn skulle räcka för ett positivt kognitivt resultat, kommer från underlaget 147 mödrar i denna australiensiska studie och gäller för 3-5 åringar. Den kan inte generaliseras till 1-3 åringar eftersom mindre barn har helt andra behov.

Den andra refererade studien visar att den amerikanska barnomsorgen i NICHD-studien ger bättre utfall än en sämre barnomsorg i ett annat land. Knappast förvånande och säger inget om svensk barnomsorg som ligger i kvalitetsnivå med NICHD för de mindre barnen.

Den tredje refererade artikeln är av samma typ som Zoritch ovan. Barn i socialt utsatta områden i USA har givits barnomsorg av hög kvalitet i kombination med särskilt familjestöd. Inte alla barn har gått i förskola. Det goda resultatet beror mer sannolikt på familjestödet än på förskolan.

Dessa studier, som Folkhälsoinstitutet hänvisar till, säger - som vi kan se - inte mycket om effekterna av dagens svenska förskola. Webbsidan verkar hastigt tillkommen, de ingående studierna knappt undersökta.

Efter kritik från utomstående har några andra studier tillkommit. De amerikanska och brittiska studier som jag hänvisar till ovan må ha brister men, som läsaren kan se, är de rimligtvis mer relevanta för dagens svenska förskolor än någon av de studier som Folkhälsoinstitutet hänvisar till.

En del läsare tycker kanske att det är mycket tjat om studier här. De tycker att vem som helst kan se att barn mår sämre idag än för 30 år sedan. Det ligger en hel del i den observationen. Det enda skälet för mig att bemöta dessa mindre relevanta studier är att de används som ett argument för att ensidigt ge skattemedel till förskolan medan föräldrar som tar hand om sina barn hemma lämnas helt utan stöd.

Detta är alltså inte bara en djup orättvisa som drabbar alla hemmaföräldrar, det är också ett agerande som saknar vetenskapligt stöd.

Slutsatser

Föräldrar har ingen anledning att känna någon större oro utifrån dessa studier. Ingen av dem visar att förskolan skulle vara skadligt för flertalet barn.

Däremot visar de att förskola inte är helt bra för en del barn under tre år och kanske inte idealiskt för något småbarn. Med de stora grupper som finns på en del svenska förskolor idag är det inte ens säkert att förskolan är idealisk för alla äldre barn.

Därmed bör de föräldrar som så önskar få ekonomisk möjlighet att ta omsorg om i varje fall för barn som ännu inte fyllt tre år.

Följande framstår som klart:

1. Svenska förskolor är *inte* bäst i världen för barn under tre år.
2. Även världens bästa förskolor uppvisar vissa negativa effekter för barn som är yngre än 3-4 år.
3. Det finns inga belägg för att förskola för barn under tre år skulle vara bättre än den omsorg som friska föräldrar själva kan ge. Snarare visar studierna att dessa föräldrars omsorg om sina små barn i viktiga avseenden är något bättre än även de bästa förskolorna.

Insikten att föräldrar är bäst för små barn är självklart för många, men tyvärr inte för dagens svenska statsmakter.

Den första slutsatsen måste bli att föräldrar som har sina barn på förskolan har rätt att kräva förskola av en högre kvalitet än idag. Det finns ingen anledning att Sverige ska ha sämre personaltäthet för de minsta och känsligaste barnen än Storbritannien. Även förskolepersonalen har rätt att kräva mindre grupper och en bättre personaltäthet för att få en rimlig arbetssituation.

Den andra slutsatsen är att de föräldrar som vill vara hemma med sina barn under de första 3-4 åren måste få samma ekonomiska stöd från staten som förskolebarnen, av den enkla anledningen att friska föräldrar som vill vara hemma kan ge barnen den kanske bästa omsorgen. Det skulle också stärka kontakten med barnen inför tonåren.

Staten måste hålla sig ekonomiskt neutral och låta varje litet barn få samma ekonomiska stöd oavsett om det är hemma eller på förskolan.

Vad beror den psykiska ohälsan hos barnen på? Där finns fler faktorer att ta med än vad som får plats i denna artikel. Jag redogör utförligt för detta i min kommande bok, *Att följa sitt hjärta – i jantelagens Sverige*.

Så mycket kan i alla fall sägas att om föräldrarna själva finge avgöra, utan dagens ekonomiska påtryckningar, huruvida deras ettåring eller tvååring ska vara hemma eller gå på förskolan så skulle barn och ungdomar må bättre än vad de gör idag. Det har jag blivit övertygad om.

Jonas Himmelstrand, ledarskapskonsult, författare och trebarnspappa

PS. Varför engagerar sig en ledarskapskonsult i denna fråga? Jo, efter att, i den rollen, ha sett tusentals svenskar i olika krävande utvecklingssituationer i arbetslivet sedan början av 80-talet började jag, mot slutet av 90-talet, att ana vissa mönster beträffande uppväxt och familjeliv. Jag hörde till exempel många föräldrar spontant berätta hur fel det kändes att lämna sin 1-2 åring på förskolan. Hur påverkas de av denna frustration, undrade jag? Samtidigt såg jag mina egna och andras barn i de känsliga åldrarna och funderade på min egen uppväxt. Jag blev nyfiken och började studera litteraturen och forskningen.

Så småningom klarnade sambanden och jag började förstå att vi stod inför ett betydande samhällsproblem. Ett problem som till viss del orsakades av den kil på ca 100 000 kr som statsmakterna, i form av ensidigt ekonomiskt stöd till förskolan, varje år slår in mellan föräldrar och deras små barn. /DS.

Källor:

1. *Full day care – national standards för under 8s day care and childminding*
http://www.surestart.gov.uk/_doc/P0000411.PDF
2. *National Health and Safety Performance Standards: Guidelines for Out-of-Home Child Care Programs*
<http://aspe.hhs.gov/hsp/ccquality-ind02/#Staff1>
3. *Om små barns behov och utveckling – nyare utvecklingspsykologiska och neurobiologiska rön*, av barnpsykiater Magnus Kihlbom. Utgiven av Myndigheten för skolutveckling.
<http://www.skolutveckling.se/publikationer/publ/main?uri=scam%3A%2F%2Fpubl%2F112&cmd=view>
Why Love Matters – how affection shapes a baby's brain, av psykoterapeuten Sue Gerhardt. Brunner-Routledge 2004. ISBN 1583918175
http://www.amazon.co.uk/exec/obidos/ASIN/1583918175/qid=1150651490/sr=1-1/ref=sr_1_2_1/026-5232076-7570058
Cradle of civilisation, by Sue Gerhardt i *The Guardian* 040724
<http://www.guardian.co.uk/comment/story/0,,1268161,00.html>
4. *Kommunalarbetaren* nr 15, 2004. Artikel kan läsas i kortversion på:
<http://www.kommunalarbetaren.com/kanyheter/kanyheter.cfm?artikel=45562>
5. *Bättre arbetsmiljöregler i. Samverkan, utbildning, avtal m.m.* SOU 2006:44
<http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/63279>
http://www.hemmaforaldrar.se/skydd_for_barn_i_forskolan_enligt_arbetsmiljolagen_behovs.htm
6. *Buller i förskolan*, se Kihlbom ovan
7. *OECD Starting Strong: Early Childhood Education and Care - Sweden*
<http://www.childcarecanada.org/res/issues/sweden.html>
8. *Effects of Nonparental Child Development: An Update*, by Michael E. Lamb, 1996
9. *Child Care and Child Development, Results from the NICHD Study of Early Child Care and Youth Development*, edited by The NICHD Early Child Care Research Network. The Guilford Press 2005. ISBN 1-59385-138-3.
<http://www.amazon.co.uk/exec/obidos/ASIN/1593852878/qid%3D1144241362/sr%3D1-1/ref%3Dsr%5F1%5F0%5F1/026-5232076-7570058>
10. The Guardian 040708:
Nursery tales, part 1
<http://society.guardian.co.uk/children/story/0,,1256423,00.html>
Nursery tales, part 2
<http://www.guardian.co.uk/g2/story/0,3604,1256360,00.html>
11. FCCC, artikel i The Guardian 051002
http://observer.guardian.co.uk/uk_news/story/0,6903,1583072,00.html
Artikel i The Guardian 041003
<http://society.guardian.co.uk/children/story/0,1074,1583855,00.html>
12. *Early Child Care and Children's Development in the Primary Grades: Follow-Up Results from the NICHD Study of Early Child Care*, American Educational Research

- Journal, 2005, 43, 537-570.
http://pace.berkeley.edu/vand_nichd_aerj_paper_nov_05.doc
13. Folkhälsoinstitutets webbsida, *Förskola och hälsoeffekter*
http://www.fhi.se/templates/Page____4934.aspx
  14. Zoritch 2000, *Day care for preschool children*
http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez/query.fcgi?cmd=Retrieve&db=PubMed&dopt=Citation&list_uids=10908477
  15. EPPE, Institute of Education, University of London
<http://k1.ioe.ac.uk/schools/ecpe/epe/epe/pubspintversion.htm>.
  16. Broberg 1997, *Effects of day care on the development of cognitive abilities in 8-year-olds: a longitudinal study.*
http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez/query.fcgi?cmd=Retrieve&db=PubMed&dopt=Citation&list_uids=9050391
  17. Andersson 1989, *Effects of public day-care: a longitudinal study.*
http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez/query.fcgi?cmd=Retrieve&db=PubMed&dopt=Citation&list_uids=2758882
  18. Love 2003, *Child care quality matters: how conclusions may vary with context.*
http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez/query.fcgi?cmd=Retrieve&db=PubMed&dopt=Citation&list_uids=12938696